

משה חיים פלח

בענין דין קרקע בסוכה

וכגון הא דבעינן פסולת גורן ויקב, וצחידושי רבינו חיים הלוי (הל' סוכה ס) ציאר בשיטת הרמב"ם, דאף דגוף החפלא דסוכה הוי הסכך בלבד, וממילא דיני הכשר הסוכה נאמרו רק על הסכך, מ"מ לענין איסור הנאה דסוכה לא תלי בחפלא דסוכה, אלא צמה דמיקיימא ציה מצות סוכה, כיון דדין המצוה הוא האוסרה, וכיון דדין דפנות ילפי' (לק' ו ז) מקראי דבסכות והדפנות משוו הסיכוך לסוכה, נמלא דמצות סוכה מתקיימת אף בדפנות, ולהכי אף הדפנות נאסרות, ולפ"ז אף אי נימא דאיכא דין קרקע בסוכה, אך כיון דלא ילפי' ליה מקרא, אכתי יתכן דאין הקרקע נאסרת וא"מ [ויעוין להלן בגדר דין קרקע דסוכה].

[והאחרו' האריכו בדין מדרגה שצמרפסת הסוכה אי משלמת לשיעור סוכה, וצאופנים מסויימים יש מקום לתלות ד"ז בנידון אי צעי קרקע בסוכה, דאי לא צעינן קרקע, אף את"ל דקרקעית המרפסת פסולה, מ"מ מגובה המדרגה ואילך איכא שיעור זע"ז, אלא דהוי בלא קרקע, וכשאין המדרגה גבוהה, אף כשעומד בקרקע הסוכה, אכתי ראשו ורובו מעל גובה המדרגה ונמלא דראשו ורובו בסוכה, ויעוין צביכורי יעקב (סי' תרלד סק"ו) דנראה דנקט בן זכוונת הד"ש (סי' רג) יעו"ש ובתוספת ציכורים 'טעם ההכשר הוא שחשצין הסוכה מהמחילה ולמעלה ושם יש צה זע"ז'.]

והנה לענין רשויות שצת נמי דנו האחרו' האם איכא דין קרקע, וצחידושי רבינו חיים הלוי (פי"ד משנת ה"א) הוכיח מסוגיא דציצאמא דמישן (שנת קא א) לפירש"י שם דברשות היחיד ליכא כלל דין קרקע, אך כתב שם דמדצרי הירושלמי (פי"א דשנת ה"ב) מוכח דאיכא דין קרקע ברשות היחיד, דאמרינן התם דהא דצור וחוליתו מצטרפין לד' טפחים דרה"י היינו דוקא היכא דהעומד מרובה על החלל, ומדבעינן לדין עומד מרובה ע"כ דצרה"י איכא דין קרקע (ויעו"ש עוד צזה) וכתב הגר"ח דלרש"י ע"כ דהצבלי פליגע דהירושלמי. ובגדר הך דין קרקע, לשון הגר"ח שם ד'מעיקר דין ושם רשות היחיד דבעינן דוקא קרקע למטה, ומשום דיסוד הדין של מקום ארבעה האמור ברשות היחיד שזהו עיקרו של רשות היחיד כל יסוד חלות דינו הוא רק עם קרקע עכ"ל, ויצו"ש עוד להלן.

אך לענין סוכה מטו משמיה דהגר"ח דליכא דין קרקע כלל, ואף את"ל דלענין רשויות שצת איכא דין קרקע, מ"מ בסוכה ודאי ליכא דין קרקע.

האחרונים לנו האם איכא דין קרקע בסוכה, והנה בגוונא דאין המחילה מגעת לקרקע קי"ל (לרוב הרא"י) כחכמים (טו א) דמחילה תלויה אינה מחילה, אולם בפשוטו התם היינו טעמא משום דמחילה תלויה לא חשיבא מחילה כלל ואף כנגדה [ורבי יוסי דפליג התם ומכשיר מחילה תלויה, מכשיר אף שלא כנגד המחילה, ומשום דאמרינן גוד אחית מחילתא, ונמלא דאיכא קרקע לסוכה] ומ"מ דנו האחרו' האם איכא דין קרקע בסוכה, או דהוי היכ"ת בעלמא דלא תיהוי מחילה תלויה, ואת"ל דאיכא דין קרקע בסוכה, ז"ב גדר הך דינא [ולכאו' אין לומר דהיינו תורת מחילה בעלמא, דבעינן מחילה אף מלמטה, דהרי לג' דפנות צעינן דרשא מקרא (ו ז) ולקרקע לכאו' לא אשכחנא דרשא וא"מ].

ובתבו האחרו' דיתכן דנפק"מ צזה לענין איסור הנאה, דהנה לקמן (ט א) מנין לעצי סוכה שאסורין כל שצעה תלמוד לומר חג הסוכות שצעת ימים לה' ותניא רבי יהודה בן צתירה אומר כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה כו' ושיטת הרא"ש (שם סי"ג) דעצי סוכה היינו דוקא הסכך אבל עצי הדפנות משרי שרי דכל מאי דדרשינן מהג הסוכות היינו דוקא בסכך, אך לשון הרמב"ם (פ"ו מסוכה הט"ו) עצי סוכה אסורין כל שמונת ימי החג צין עצי דפנות צין עצי סכך אין ניאותין מהן לדבר אחר עכ"ל, והרא"ש שם נקט דכוונת הרמב"ם לאסור אף את הדפנות מדאורייתא (והאחרו' האריכו בשיטת הרמב"ם וצשיטת הרא"ש מה מיתסר מדאורייתא ומה מיתסר מדרבנן ואכ"מ).

ומעתה לשיטת הרמב"ם יש לדון האם אף קרקע הסוכה נאסרת בהנאה מדין עצי סוכה, והנה בגוונא דקרקע הסוכה הוי קרקע עולם בפשוטו מודה הרמב"ם דאינה נאסרת, אך כתבו האחרו' דיתכן דהיינו משום דלא חייל איסור על קרקע עולם כדמצינו בסנהדרין (מו ז) גבי קבר (אולם התם ילפי' ליה מקרא דאימקש קבר לעבודה וזה דלא מיתסרא במחוצר) אך אכתי יש לדון בעושה סוכתו ע"ג עגלה וכיו"ב האם נאסרת אף קרקע הסוכה, וכן בתצן וציטלו וכיו"ב אפשר דנאסר.

ומעתה אי נימא דליכא דין קרקע בסוכה, לכאורה ודאי דאין הקרקע נאסרת, אך אי איכא דין קרקע בסוכה, יתכן דדינה כדין הדפנות דנאסרות לדעת הרמב"ם. והנה הרא"ש תמה ע"ד הרמב"ם דכל דיני הסוכה נאמרו דוקא על הסכך

קרקע דנזרכת לשם דירה גרידא, אפשר ללא חשיבא אף בכלל מנות הסוכה.

הג': עוד לנו להוכיח דאיכא דין קרקע בסוכה, דהא פסלינן סוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה, ואם איתא דליכא כלל דין קרקע בסוכה, היאך פסלינן סוכה הגבוהה מכ' אמה, ואמאי לא מכשרינן חלקה העליון של הסוכה.

ויש לדון בזה לטעמי פסולא דלמעלה מכ', והנה לרצא דיסוד הדין משום דבעינן דפנות דחזיין לעראי, י"ל דודאי ע"כ דיינינן מקרקע הסוכה, ואף אי ליכא דין קרקע כלל, והרי אף גבי מיעוט תבן ואינטבא נתקשו הראשונים דאכתי הנך דפנות לא חזיין לעראי, והראב"ד תמה אף מסוכה ע"ג סוכה, ואף למה דתירצו הראשונים דכיון דע"י המיעוט חשיב כקרקע, דיינינן לדפנות כחזיין לעראי, אך בלא מיעוט כלל, ודאי ל"ש להכשיר את חלקה העליון של הסוכה, דמ"מ הנך דפנות לא חזיין לעראי, וכן הסכך לא חזי לעמוד ע"י מעמידי עראי.

אך עיקר הקושיא לרצא ורצי זירא, דהרי בחלקה של העליון של הסוכה איכא היכרא ואיכא זל סוכה, וא"כ עכ"פ היכא דיושב בגובה הסוכה, כגון ע"ג כרים וכסתות וכיו"ב, אמאי לא נפיק ידי חובתו [ועוד דאף בעומד כדרכו, הרי ראשו ורובו בגובה הסוכה, ואף דאדם צינוני כדרכו לא חזי לסכך, אך הרי אין הדין במעשה הישיבה, דא"כ יהא תלוי בכל אדם לפי גובהו, וע"כ דהוי דין בעלם הסוכה, דתהא ישיבתה ניכרת לאדם צינוני, וכיון דבגובה הסוכה ישיבתה ניכרת, אם איתא ללא בעינן קרקע, סגי דראשו ורובו נמצא בגובה הסוכה].

ולבאורה מהכא שפיר חזינן דאיכא דין קרקע בסוכה (ובפשוטו רצא לא פליג בזה) אלא דאכתי יתכן דיסוד הדין רק משום דבעינן סוכה דחזיא לדירה, וממילא א"א להכשיר את חלקה העליון של הסוכה בפני"ע, דאיהו בפני"ע לא חזי לדירה, וע"כ דהסוכה הויא רק בצירוף הקרקע, וסוכה זו אין ישיבתה ניכרת ואין אדם דר בה בכל סוכה [וכן ז"ל לכאור' לד' הגר"ח דליכא דין קרקע בסוכה, דמודה דלשם דירה בעינן קרקע, ויעוין להלן].

והנה יש שתמהו מאי שנא תבן דבעינן ציטלו מאינטבא ללא מנינו דבעי ציטול, וכן מסוכה ע"ג גמל (כ"ג) דהניח נסר וכיו"ב על גביו, דמהני למיהוי קרקע לסוכה ולא מנינו דבעי ציטול.

אולם ביאור הדברים נראה לדון ע"פ העולה לכאור' מפרק ט"ז דאהלות, דהנה בריש פירקא דהתם תנן דאף דטבליית של עץ זו ע"ג זו נידונית העליונה כאהל ואין התחמונה ממעטת האהל (דינא דקפולין) מ"מ טבליית של שיש הנתונה זו ע"ג זו

והנה האחרו' לנו להוכיח מכמה דוכתי דבסוכה איכא דין קרקע, הא': לקמן בפרק לולב הגזול (לא א) סוכה גזולה והמסכך ברשות הרבים רבי אליעזר פוסל וחכמים מכשירין, אמר רב נחמן מחלוקת בשתוקף את חזירו והוליאו מסוכתו ורבי אליעזר לטעמיה דאמר אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חזירו אי קרקע נגזלת סוכה גזולה היא ואי נמי קרקע אינה נגזלת סוכה שאולה היא, ורצנן לטעמייהו דאמרי אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חזירו וקרקע אינה נגזלת וסוכה שאולה היא, ומצואר דלר"א דאין אדם יוצא בסוכתו של חזירו, אף במסכך ברשות הרבים כן הוא, ואף דהתם הסכך והדפנות דידיה ורק הקרקע לאו דידיה, הרי חזינן דמיעוטא ד'חג הסוכות תעשה לך קאי אף על קרקע הסוכה, ומשמע דאיכא דין קרקע בסוכה (ויעוין באב"ד עזרי פ"ה מסוכה ובאחרו').

הב': לקמן (ט ז) תנן סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה רבי יהודה אומר אם אין דירין בעליונה התחתונה כשרה, ובגמ' (יא) אטו דירין קא גרמי כו' אמרי במערבא אם אין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה התחתונה כשרה, מכלל דתנא קמא סבר אף על פי שאינה ראויה לקבל פסולה איכא צינייהו דיכולה לקבל על ידי הדחק, ומצואר לכאור' דלכו"ע בעינן דתהא קרקע הסוכה ראויה לקבל כרים וכסתות, אלא דלת"ק סגי דראויה לקבל כרים וכסתות ע"י הדחק [ויעו"ש ז"ל ז"ל וברא"ש ז"ל דרבי יהודה לטעמיה דסבר סוכה דירת קבע בעינן].

ועמדו האחרו' דלכאור' מצואר הכא להדיא דאיכא דין קרקע בסוכה, אלא דלכאורה מהתם מצואר דיסוד הדין משום דבעינן דתהא חזיא לדירה, דאי יסוד הדין הוי דין קרקע בעלמא, אמאי בעינן כלל דתהא ראויה לקבל כרים וכסתות, ולפ"ז יתכן דבאמת לא בעינן כלל דהקרקע תהא חלק מהסוכה, ולו יצויר דתהא הסוכה ראויה לדירה בלא קרקע וכגון ע"י קרקע שחון לסוכה או באופ"א (ויעוין להלן) תהא שפיר כשירה [ויעוין באב"ד נז' (או"ח סי' תנט סקט"ו)].

מיהו בחידושי מרן רי"ז הלוי (ה' סוכה) נקט בשיטת הרמב"ם, דלמ"ד סוכה דירת עראי לא בעינן כלל חלות שם דירה בגוף הסוכה, אלא הוי דין במעשה הישיבה גרידא דבעינן תשבו כעין תדורו, אך בגוף הסוכה לא בעינן שם דירה כלל ואף שם דירת עראי, ולכאורה לפ"ז ליכא למימר דדין הקרקע הוי מחמת עצם שם דירה.

ומעתה אי נימא דדין קרקע דסוכה הוי משום דבעינן חזיא לדירה בעלמא, לכאורה י"ל דאינה נאסרת אף לשיטת הרמב"ם, דדוקא דפנות דילפי' להו מקראי, ונכרכים לעיקר הכשרא דסוכה, חשיב דמקיימא בהו מנות סוכה, משא"כ

דחולק אהל מן הזד, והא דמפלגינן זרפט"ו שם זין עך לשיט היינו דוקא זטזליות דהיינו לוחות זעלמא, אך נסר (דארוך טפי) אף של עך שפיר חשיז קרקע (ויעוין עוד זירושלמי זפירקין ה"א דזיא נסר כו' ויעוין להלן) אלא דזשל שיש אף זטזליות חשיזי זקרקע].

והנה זעיקר הנידון אי זעיןן קרקע זסוכה, לכאורה מזינו זזה זלוגתא דאמוראי זירושלמי, זזירושלמי זפירקין (ה"א) זעי רז הושעיה זסוכה גזוהה מעשרים אמה והניח נסר על גזי חוליא למעטה (זעין איזטזא דלק' ד' א' אי נידון זסכך זסול זשיעורו זד' אמות (וכזזלי שם) או לנידון כאויר וזוסל זג' זפחים, ורז מיישא התם זליג דאף זרחוקה יותר מד' אמות זשרה, ומיייתי מדרזי אבא זר ממל דהא דתנן לקמן (כו א') דמחיצה תלויה זסולה זסוכה היינו 'זשאינו יושז ואוכל זזילן של דפנות אכל אס היה יושז ואוכל זזילן של דפנות זשירה"ה, וא"כ ה"נ כל דהוא יושז ע"ג הנסר שפיר יזלא ידי חזתו, ואף דמוזפלג מן הדפנות יותר מד' אמות.

הרי מזואר דרזי מיישא סזר דזאמת לא זסלינן סוכה הגזוהה מעשרים אמה אלא ליושז ע"ג קרקע הסוכה, אך היושז בגזוהה יזלא ידי חזתו, ומשמע לכאורה דהיינו אף זלא זיטול כלל ואף זכרים וכסתות, וכדמיייתי מדרזי אבא זר ממל דמשמע דסגי דיושז זזילן של דפנות, ועוד דאי משום זיטול הא ליכא דפנות כיון דמוזפלג ד' אמות [וזאמת זירושלמי לא נקיט גוונא דאיזטזא, דהוי זעין זיטולו למשנ"ת לעיל, אלא זגוונא דהזיא נסר ונתנו על גזי חוליא של עמוד, ויתכן דכה"ג ל"ה זזיטולו וא"מ (ועמשנ"ת לעיל)].

אולם זירושלמי התם זליג רזי יוסה ודחי להא דרזי אבא זר ממל ומסיק ד'התורה אמרה זסכת זשזו מקרקע סוכה את מודד עשרים אמה', ולפום ריהטא משמע דזוה גופא זליגי הןך אמוראי זירושלמי, האם איכא דין קרקע זסוכה, דרזי אבא זר ממל ורזי מיישא סזרי דליכא כלל דין קרקע זסוכה, ורזי יוסה דחי דאיכא דין קרקע זסוכה, וממילא זעי למדוד כ' אמה מקרקע הסוכה.

והנה לשון הירושלמי שם א"ר יוסה לית הדא דר' זא זר ממל אולפן מן מתניתן יליף לה ר' זא זר ממל דתנינן תמן כזוטרא שיהא למעלה מן היס אין ממלין הימינה זשזת אלא

ממעטות האהל ומשוו טומאה רזוהה, וזפשוטו משמע דמייירי אף זלא זיטול, ויעו"ש זפיה"מ (וזפיי"ז מטו"מ ה"ד) דזיאר החילוק משום דהו מין קרקע (ויעו"ש זא"ר).

ואילו לקמן שם (מ"ו) גזי זית שהא מלא תנן תנן דזעיןן דוקא זיטול וזסוגיא דלקמן (ד' א') מזואר דהוא הדין עפר זעי זיטול (וכ"ג הר"מ זמתניתין שם) וקשה לכאו' דמאי גרע עפר מזטזליות של שיש (ויתכן דזית דקזוע שאני משא"כ זטזליות דמייירי זז' זטזליות זו על זו דתרווייהו לא קביעי, ועוד דזאמת גירסת הרמז"ס שם זמ"ז דלא זעיןן זיטול וכ"פ זפ"ז מטו"מ ה"ו אך זפ"ד מסוכה הי"ג זסק דזעי זיטול והאחרו' האריכו זזה ומקומו להלן ד' א').

אולם הנה זפירקא דהתם (מ"ד – מ"ו) חזיןן עוד דאיכא חילוק זין זית שחלזו זנסרים או זיריעות דמהני לחלק האהל, מזית שזמילאו תנן דאין התנן מחלק את האהל, וזיאר החזו"א (אהלות סיי"ג סק"א) דתנן הוי תשמיש הזית ואינו קזוע אהל לעזמו (אלא הרי הוא נידון כמונה זאהל ולהכי אינו מחלק את האהל) משא"כ חזינת נסרים ויריעות דאיןן מתשמשי הזית אינס נידונים כמונחים זזית ולהכי חולקין את האהל יעו"ש. ולכאורה ה"נ יש לומר גזי עפר, דסתם עפר המונח זזית אינו זטל לקרקע הזית (לרזנן) אלא הוא מתשמשי הזית (וע' שזת נא מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה זזה כל זרכו כו' יעו"ש, הרי דהיה דרכן להזיא עפר להשתמשות ולהניחו ע"ג קרקע הזית) משא"כ זטזליות של שיש י"ל דדמו לנסרים ויריעות, ולהכי ממעטים הקרקע דומיא דנסרים ויריעות.

ומעתה ניחא דאיזטזא (של אזנים כזיט כל' רש"י) הויא זטזליות של שיש, ואף זלא זיטול נעשית קרקע, משא"כ תנן ועפר. וזעושה סוכה ע"ג זהמה, למשמעות רש"י (כג א') דמייירי דהעמיד נמי הסכך ע"ג, ודאי ניחא לכאורה, דכיון דהסכך מחוזר לדלת שע"ג הגמל, ע"כ זוהי קרקע הסוכה, ואף לתוס' (שם זשם י"מ) דמייירי דסיכך ע"ג יתידות ורק הקרקע והמחיצות ע"ג הזמה, מ"מ כיון דאין הך קרקע מונחת זזית, דהרי המחיצות נמי מחוזרות להך קרקע ולא לסכך, ל"ש לדון דהויא כמונחת זזית, ולהכי ע"כ נידונית היא זקרקע הסוכה, משא"כ זגוונא דהניח נסר זעלמא זתוך הסוכה, דיי"ל דזטל לסוכה ונידון כמונה זסוכה וזתנן. ועוד יתכן דנסר של עך וכיו"ז שפיר חשיז זקרקע וכדחזיןן גזי זית שחלזו זנסרים

א"ו"ל דהא דמחיצה תלויה אינה מתרת, אין הגדר דלא חשיזא מחיצה כלל, דלעולם הויא מחיצה כנגדה, אלא דלא אמרינן גוד אחית, ואינה גודרת למטה הימנה, ויעו"ש זירושלמי דמזואר דיליף מהא דתנן זעירובין (ז' א') דמחיצה תלויה מתרת זמים וא"ר זעירא דזעיןן דתהא מחיצה משוקעת זמים כדי מילואו של דלי, אלמא דאף זמים אין המחיצה מועלת עד קרקע המים, אלא רק כנגדה, וחזיןן דאף מחיצה שאינה מתרת עד הקרקע, מ"מ מתרת זמקומה, וה"ז זסוכה אף דמחיצה תלויה לא מהניא עד הקרקע, מ"מ מהניא כנגדה [ולכאורה הך מ"ד סזר דמחיצה תלויה מתרת זכל מקום ול"ד זמים וכדזעי רזי זטזלא (שזת קא א, עירובין יז א'), אלא דאין מתרת אלא כנגדה, אך לדידן דהוי קולא זמים, זעלמא מחיצה תלויה לא הויא מחיצה כלל, ואדרבה משמע זגמ' (שם) דגדר דינא דמחיצה תלויה מתרת זמים היינו מדין גוד אחית, והרי היא גודרת עד לקרקע] ויעוין זמפרשי הירושלמי.

ולבאורה נראה צביאור הדברים, דהנה צירושלמי (רפ"ג ד"ב"ב) אימת המוכר אויר חורבתו לחצירו לא עשה כלום אלא מוכר חורבה ומשייר אוירה, ומבואר בראשונים (ע' רש"ב"א כתובות נט ז וברא"ש פ"ד ד"ב"ב ס"ו) דהוא הדין דמנזי למכור חורבה לאוירה, והנה לכאור' מסבירא היה מקום לדון דעיקר הצעלות בקרקעות לא הוי בגוף הקרקע דוקא אלא הצעלות הויא על המקום, ולכאורה לפ"ז כשם דמנזי למכור קרקעו, ה"נ מנזי למכור אויר קרקעו, היינו שטח הרום שעל גבי קרקעו, אך מדברי הירושלמי חזינן לכאורה לא כן, אלא מקום בעלמא הוי דבר שאין בו ממש, ולעולם שם המקום הוי רק בצירוף הקרקע שתחתיו, ולהכי לא מנזי למכור אלא חורבה לאוירה, והיינו את גוף הקרקע לענין המקום שעל גבה (ואכמ"ל).

ומעתה נראה דה"נ זהו גדר הדין דבעינן קרקע ברשויות שבת, דחלל המקום בלבד לאו מידי הוא, ואי אפשר דיחול דין רשות היחיד על המקום גרידא בלא קרקע שתחתיו, ונראה דזוהי כוונת הגר"ח (פי"ד משבת שס) 'דיסוד הדין של מקום ארבעה האמור ברשות היחיד שזהו עיקרו של רשות היחיד, כל יסוד חלות דינו הוא רק עם קרקע', והיינו דאף דעיקר רשות היחיד היינו עכ"פ המקום ארבעה, אך מ"מ לא חשיב מקום אלא עם קרקע.

אולם לענין סוכה יל"ד, מהו גדר מצות סוכה, ומהי עכ"פ הסוכה, דהיה מקום לדון דעיקר הסוכה היינו הסכך (והדפנות) ומצות ישיבה בסוכה היינו ליטב מוקף בסכך (ובדפנות) ולפ"ז יש לומר דבסוכה לא בעינן קרקע, אך יתכן לדון דעיקר הסוכה לא הויא כלל הסכך והדפנות אלא המקום עצמו, דסוכה היינו מקום המוקף בסכך ודפנות, דאינהו משוו למקום שביניהם סוכה, וכיון דשם מקום חייל דוקא על קרקע שיש בה ממש ולא על חלל ואויר גרידא, ממילא בעינן קרקע בסוכה.

ומהאי טעמא לא בעינן קרא לקרקע הסוכה, דאדרבה עכ"פ הסוכה הוא הקרקע והחלל, והסכך והדפנות אתו רק להחיל שם סוכה על הקרקע והחלל, והא עדיף מסכך דאיכא למ"ד (א) דסככה בעיא קרא [ולפ"ז עיקר כוונת הגר"ח דליכא דין קרקע בסוכה, היינו דהסוכה לא הויא כלל המקום אלא עכ"פ הסכך, וממילא ל"ש כלל להצריך קרקע בעצם דומיא דרשויות

אם כן עשו לה מחינה גבה י' טפחים בין מלמעלן בין מלמטון, וא"ר זעירא רב יהודה בשם רב והוא שמהא מחינה משוקעת במים כמלואו של דלי, ולא דמיא ים כרמלית היא אינה לא רשות היחיד ולא רשות הרבים ברם הכא התורה אמרה בסכת תשבו מקרקע סוכה את מודד עשרים אמה עכ"ל.

ולכאור' ריש דבריו 'ולא דמיא ים כרמלית היא אינה לא רשות היחיד ולא רשות הרבים' אתי למידחי דברי רבי אבא בר ממל דהכשיר מחינה תלויה בסוכה כנגד המחינה, ודחי דדוקא גבי כרמלית דרבנן הקילו במחינה תלויה (וכעין דמסיק בבבלי שבת קא א עירובין יב א, דלא התיירו מחינה תלויה אלא במים) והא דסיים ברם הכא התורה אמרה בסכות תשבו כו' אתי למימר דבסוכה איכא דין קרקע.

ולבאורה משמע דאף לגבי רשויות שבת הנידון אי בעי קרקע, ובזה תלי אי מהניא מחינה תלויה עכ"פ כנגד המחינה, ולרבי אבא בר ממל בין בשבת ובין בסוכה לא בעינן קרקע, וממילא מהניא מחינה תלויה כנגד המחינה, ואהא דחי רבי יוסה דאף דבכרמלית דרבנן הקילו דמהניא מחינה תלויה כנגדה, אך בעלמא דלאורייתא בעינן קרקע בין ברשויות שבת ובין בסוכה, וממילא מקרקע הסוכה אתה מודד עשרים אמה, וה"ה במחינה תלויה בסוכה לא יהני אף ביושב בגובה צלילן של מחינות.

ולדרך זו נמנא דפליגי רבי מישא ורבי אבא בר ממל עם רבי יוסה צירושלמי האם איכא דין קרקע, בין ברשויות שבת ובין בסוכה² [אלא ד"ב, דמהא דמייתי קרא ד'בסכות תשבו' משמע לכאורה דדריש מהך קרא דבעינן קרקע בסוכה, ואפשר דהיינו מדלא כתיב תדורו אלא תשבו, אלמא בעינן דוקא קרקע, דהישיבה הויא ע"ג הקרקע, והרי אינהו פליגי אף לענין שבת, ולא משמע דתרי פלוגות נינהו וי"ל].

ולפ"ז מה דצייר הגר"ח בשיטת רש"י, דהוי פלוגתא דבבלי וירושלמי אם ברשויות שבת בעינן קרקע, למשנ"ת זוהי פלוגתא דאמוראי צירושלמי גופא (ויעוין צירושלמי שבת שם דמבואר דרבי יוסה נמי סבר כרבי יוחנן דברה"י איכא דין קרקע).

והנה נתבאר דלחד מ"ד בעינן קרקע בין ברשויות שבת ובין בסוכה, ונ"ב גדר הך דינא.

² ובפרק הישן (כ"ג) הסומן סוכתו בכרעי המטה כשרה רבי יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה כו' מאי טעמא דרבי יהודה פליגי בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל חד אמר מפני שאין לה קבע וחד אמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה, וצירושלמי (פ"ב ה"ב) אמר רבי אימי משום שאין ממעי המטה לסכך עשרה טפחים אמר ר' בא משום שאין מעמידין על גבי דבר טמא כו', והתוס' (כ"ג) העתיקו דברי הירושלמי רבי אבא בר ממל, ולפ"ז מבואר דרבי אבא בר ממל מכשיר אף דליכא י' טפחים מן המטה לסכך, ויעוין בחידושי מרן ר"י הלוי (ה' סוכה) דאיהו ס"ל דדין עשרה טפחים הוי דין רק במחינה אף לא בשיעור חלל הסוכה יעוין שם (ויעוין באהרו) ויתכן לדון דרבי אבא בר ממל אויל לטעמיה, דליכא דין קרקע בסוכה, וממילא שיעור כ' אמה לא הוי מקרקע הסוכה, וה"נ ס"ל דשיעור י' טפחים הוי דין רק במחינה, אך ליכא דין שיעור י' טפחים מקרקע הסוכה לסכך, כיון דליכא בסוכה כלל דין קרקע.

אלא הוי שיעור במקום, דבעינן במקום י' טפחים יהא מוקף מחיצה, ולהכי ל"ש צוה דין כותתי מיכתת, כיון דצמחינה ענמה לא בעינן כלל שיעור יעו"ש.

אולם לענין סוכה מנו משמיה דהגר"ח דאינו כן, אלא התם איכא דין שיעור צמחינות ענמן, ודפנות סוכה מאיסורי הנאה פסולות דכותתי מיכתת שיעורייהו [ויעוין בתוס' (ד) צ ובשבת ז' ז] וצראשונים (שם ושם) דעמדו מאי שנא חקק דסוכה דבעינן דיהא צתוך ג' טפחים לדפנות ואילו גבי שבת מהני אף צמופלג ג' טפחים, ומדצרי כמה ראשונים נראה החילוק ע"ד הנ"ל, דבסוכה בעינן מחיצות צענא ולהכי בעינן דיהיו סמוכות לחלל, משא"כ בשבת דבעינן רק דהמקום יהא מוקף וגדור⁷.

ונראה דהגר"ח אזיל לטעמיה, דצראשויות שבת עיקר הדין הוי על המקום, אלא דבעינן מחיצות לגדור את המקום, וצוה עיקר הדין רק דיהא המקום מוקף, ולהכי ליכא שיעור צמחינות ענמן אלא רק במקום, משא"כ צסוכה, דנקיט הגר"ח דעיקר הסוכה היינו הסכך והדפנות ענמן ולא המקום, ולהכי בעינן שיעור י' טפחים צמחינות ענמן.

והא דפשיטא ליה להגר"ח דצסוכה עיקר הסוכה הוי הסכך והדפנות ענמן ולא המקום, יתכן דהיינו משום דחזינן דשם שמים חל על הסוכה ונאסרין עליה הסוכה, ואם איתא דעיקר הסוכה הויא המקום ענמן, והסכך והדפנות אתו רק לאשוויי למקום שציניהם לסוכה, לכאורה לא הוו הסכך והדפנות חפלא דמנאה כלל, והמנאה אינה מתקיימת צסכך ענמן אלא צמקום, והסכך אתי רק לאשוויי למקום לסוכה [וה"ו דמי לשופר דמצואר צרמז"ס (פ"א משופר ה"ג) דיואלין צשופר הגזול משום דאין המנאה אלא צשמיעת הקול, ואין השופר חפלא דמנאה צענמן] אלא ע"כ דצסוכה הסכך והדפנות הן ענא הסוכה ולא המקום, וצבה מתקיימת המנאה.

שבת, אך יתכן דמודה דמ"מ איכא דין קרקע משום דבעינן שם דירה, ואפ' נמי דבעינן דהקרקע תהא חלק מן הסוכה, וכדחזינן לכאור' מדינא דסוכה גצוהה מעשרים אמה וכדנתצאר, ומ"מ אין זה דין קרקע ממש כדין קרקע דראשויות שבת⁸.

ויעוין צאצני נזר (או"ח סי' תנט סקט"ו) דאף דצדפנות לא בעי קצע צמצואר לקמן (כא צ לפירוש רש"י) גבי מסכך על גבי המיטה, מ"מ קרקע הסוכה בעיא קצע, וכדמוכח מסוגיא דלקמן (י א לציאור הראשונים שם) וחזינן דקרקע הסוכה חמירא טפי מן הדפנות, וציאור הדברים כנ"ל, דהקרקע היא ענא הסוכה.

[ולדברי הר"ן (כא צ) צשיטת רש"י, עיקר החסרון דקצע צסומך סוכתו צכרעי המיטה הו"א צמה דאין הסכך קצוע כלפי קרקע הסוכה (ומיירי צמיטה שאינה מסורגת) ולהכי צסוכה שע"ג העגלה ליכא חסרון קציעות, ויש לצאר דהיינו משום דקרקע הסוכה עס החלל שעליה זוהי ענא הסוכה וכדנת', וצסוכה שע"ג העגלה, דהקרקע ענמה אזלא עס הסכך, שפיר חשיצ קצע, דצכל מקום שהולכת זו היא סוכה קמייתא, משא"כ צמיטה דאין הסכך קצוע כלפי הקרקע, דכשניטל הסכך למקום אחר נתצטלה הסוכה הראשונה ונעשית הכא סוכה חדשה, הא הוי חסרון צשם קצע, אולם היינו דוקא אי נימא דענא הסוכה היינו הקרקע והמקום, אך אי הסוכה היינו הסכך והדפנות, אף צמסכך ע"ג המיטה לעולם זוהי סוכה קמייתא.]

והנה הרמז"ס (פי"ז משבת הי"צ) פסק דעושין לחי של אשירה כיון דעוציו כל שהו"א אך אין עושין קורה של אשירה דכותתי מיכתת שיעורה, והראצ"ד השיג דהא לחי נמי בעי שיעור גצוה י' טפחים ונימא כותתי מיכתת שיעוריה, וצחידושי רצינו חיים הלוי (הל' שבת שם) ציאר שיטת הרמז"ס, דשיעורא די' טפחים דמחינות לא הוי שיעור צמחינה ענמה,

⁷ והא דמצינו דפסיל ר"א מסכך צרה"ר, יש צציאורו דאף דליכא דין קרקע צסוכה, מ"מ התם ענא המקום נמי הוי גזול, אך למשנ"ת השתא, ענא הסוכה היינו הסכך והדפנות ולא המקום.

⁸ ויתכן דמה"ט חלוקים מחינות סוכה ממחינות שבת לכמה דינים, וכגון לענין לצוד, לשיטות דלא מהני לצוד צסוכה מדאורייתא, ויש לצאר עפמשנ"ת לעיל (בענין צילתה מרובה מחמתה) דגדר לצוד דמחינות לא הוי כלל כסתום, אלא דלא חשיצא פירצה, והא מהני רק לענין לגדור את המקום (ומשום דא"א לצקוע צהך פירצה) אך לדפנות סוכה דבעינן חפלא דמחינות, לא מהני לצוד, דמ"מ ליכא דפנות סוכה [ומ"מ אף לצרייתא (ז) דמהני לצוד צמחינות סוכה זהו גדר לצוד, אלא דצצרה דכל דהויא מחינה הגודרת, חשיצא ממילא מחינה גס לדין דפנות סוכה, א"נ דהך צרייתא פליגא בעיקר גדר מחינות סוכה ואכ"מ] וכן יתכן דמה"ט מהני צסוכה פרוך מרובה (ז) ויל"ד ואכמ"ל (ויעוין צאחרו').